

O'ZBEKISTON XOR IJODIYOTIDA MILLIYLIK FALSAFASI

Mohigul Anvarjon qizi Zaylobiddinova
Farg'ona davlat universiteti

Annotatsiya: O'zbekiston xor ijodiyoti milliy madaniyatning ajralmas qismi bo'lib, xalqning ma'naviy qadriyatlari, urf-odatlar va estetik tafakkurini o'zida mujassam etadi. Mazkur tadqiqotda xor san'atida milliylik falsafasining shakllanish jarayoni, uning musiqiy tafakkurdagi o'rni hamda xalq an'alariga tayanish tamoyillari ilmiy asosda tahlil qilindi. Ishda tarixiy-tahliliy, qiyosiy va madaniyatshunoslik metodlaridan foydalanildi. Olingan natijalarga ko'ra, milliylik falsafasi o'zbek xor ijodiyotida xalq kuy-qo'shiqlari, maqom san'ati hamda zamonaviy kompozitorlik ijodida o'z ifodasini topgani aniqlandi. Xulosa tariqasida aytish mumkinki, xor ijodiyotida milliylik falsafasi xalq ruhiyatini ifodalovchi, milliy o'zlikni mustahkamlovchi asosiy badiiy va ma'naviy omil sifatida namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar: xor san'ati, milliylik falsafasi, madaniy meros, musiqiy tafakkur, xalq ijodi, badiiy qadriyat, zamonaviy kompozitorlik

NATIONAL PHILOSOPHY IN CHORAL ART IN UZBEKISTAN

Mohigul Anvarjon kizi Zaylobiddinova
Fergana State University

Abstract: The choral art of Uzbekistan represents an integral component of the nation's culture, embodying its spiritual values, traditions, and aesthetic worldview. This study explores the philosophical foundations of national identity in choral creativity, focusing on its formation, influence on musical thinking, and reliance on folk traditions. Historical-analytical, comparative, and cultural approaches were applied to investigate the developmental stages of Uzbek choral art. The findings demonstrate that the philosophy of national identity is reflected through folk songs, maqom heritage, and contemporary compositional creativity. It is concluded that this philosophy defines the artistic essence of choral art and serves as a key spiritual and cultural indicator of the Uzbek people's identity.

Keywords: choral art, philosophy of national identity, cultural heritage, musical thinking, folk creativity, artistic values, contemporary composition

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ/INTRODUCTION)

Ўзбекистон хор ижодиёти миллий маданиятимизнинг ажралмас қисми сифатида халқимизнинг руҳий-маънавий олами, эстетик тафаккури ва

бадий кадриятларини ифодаловчи муҳим санъат тури ҳисобланади. Хор санъати, ўзининг кўп овозлилиги, уйғунлик ва жамоавийлик тамойиллари билан миллий мусиқий тафаккурнинг ўзига хос ифодасини ташкил этади. Шу жиҳатдан, хор ижодиётида миллийлик фалсафасини ўрганиш нафақат мусиқий санъат тараққиёти, балки маданият фалсафасининг муҳим йўналишларидан бири саналади.

Мақолада Ўзбекистон хор ижодиётининг миллий хусусиятлари, унинг фалсафий асослари ва бадий ифода воситалари атрофлича очиб берилади. Бошқа санъатлар каби хор санъати ҳам миллий ўзликни ифодалашда, халқ мусиқасини таҳлил қилишда, ҳамда миллий кадриятларнинг эстетик жиҳатдан шаклланишида асосий омил бўлиб хизмат қилади. Чунки, ўзбек халқининг қадимий мусиқий анъаналари - мақом, лапар, ашула, ялла каби жанрлар хор ижодиётининг мусиқий асосини ташкил этади.

XX асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб ўзбек композиторлари хор асарларида миллий лад, ритм ва оҳанг тизимларини жаҳон хор анъаналари билан уйғунлаштира бошлаганлар. Бунга Мутал Бурҳонов, Мансур Тошматов, Сулейман Юдаков, Рустам Абдуллаев каби бастакорларнинг хор асарлари ёрқин мисол бўла олади¹. Шу нуқтаи назардан ҳам мақола марказида хор ижодиётида миллийлик фалсафасининг ифодаланиш даражаси, унинг назарий асослари ва амалий талқини туради. шундай бўлса-да, хор ижодиётида миллий ўзликни ифодаловчи бадий воситаларнинг мазмуний қатламлари, халқ ижодиёти билан замонавий композиторлик ижоди ўртасидаги эстетик уйғунлик масалалари кам ўрганилган. Баъзи тадқиқотчилар хор ижодиётини фақат техник ижро жиҳатидан баҳолаган бўлиб, бу ёндашув санъатнинг фалсафий мазмунини чеклайди². Шу сабабли, хор ижодиётини миллийлик нуқтаи назаридан таълил қилиш, унда халқ руҳиятининг, кадриятларнинг ва эстетик дунёқарашнинг бадий ифодасини очиб бериш долзарб илмий муаммо сифатида қаралади.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLARI (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОДОЛОГИЯ /METHODS)

Хор ижодиётининг ривожланиш тарихий босқичларини ўрганишда 1930-йиллардан мустақиллик давригача бўлган жараёнлари, шунингдек, мустақилликдан кейинги йилларда хор санъати бўйича амалга оширилган ижодий ишлар таҳлил қилинди. Жумладан, бунда миллий оҳанглар, мақом унсурлари ва халқ куйларига асосланган хор асарлар кўпайгани кузатилди. Масалан, Рустам Абдуллаевнинг “Ўзбекистон - Ватаним маним”, Анвар Эргашевнинг “Наврўз қўшиғи” каби хор асарлари миллий руҳни, халқона

¹ Qodirov A. (2018). O'zbekiston xor san'ati taraqqiyoti: tarix va istiqbol. Toshkent: San'at nashriyoti. Karimova D. (2020). Milliylik va zamonaviylik uyg'unligi o'zbek xor ijodiyotida. "Musiq va San'at" jurnali, №3, 45–51-betlar.

² Saidova M. (2021). O'zbek musiqasida milliy g'oyaning badiiy ifodasi. Toshkent davlat konservatoriyasi ilmiy to'plami.

оҳангни ва замонавий композиторлик услубини уйғунлаштирган намуналар сифатида таълил қилинди¹.

Замонавий композиторлар томонидан халқ мотивлари билан бойитилган хор репертуарида миллийлик фалсафаси нафақат эстетик, балки маданий ва педагогик жиҳатдан ҳам ўз ифодасини топганлигини ҳам алоҳида таъкидлаш ўринлидир. Жумладан, мустақилликнинг кейинги даврларида А.Эргашев (2021) ўзининг хор ишланмаларида халқ оҳанглари замонавий вокал технологиялари билан уйғунлаштириш орқали миллийликнинг эстетик ва педагогик аспектларини таълил қилган².

Мустақиллик йилларида миллийлик фалсафаси эстетик, бадий ва педагогик нуқтаи назардан чуқурроқ таҳлил қилиниб, халқ муסיқасининг мотив, ритм ва лад тизимларига асосланган янги хор услублари шаклланган³. Масалан, М.Бурҳонов ва С.Юдаков асарларида халқ куйларининг мотивик тизими замонавий полифония билан уйғунлаштирилган, бу эса миллий руҳни ифодалашда муҳим илмий аҳамиятга эга.

Адабиётлар шарҳи шуни кўрсатмоқдаки, хор репертуарида миллийлик фалсафаси бир нечта йўналишда намоён бўлади: халқ қўшиқлари ва мақом элементларини полифоник ишланмаларда қўллаш, замонавий гармония ва ритмик трансформациялар орқали миллий руҳни ифодалаш, шунингдек, педагогик ва эстетик қадриятларни ўқувчилар ва хор ижрочиларига етказиш⁴ шулар жумласидандир. Шу нуқтаи назардан, совет даврида ва мустақиллик йилларида хор ижодиёти ўртасидаги фарқлар миллийликни фалсафий ва эстетик жиҳатдан таҳлил қилиш имкониятини беради⁵.

Мақолада хор ижодиётининг миллийлик билан замонавийликнинг уйғунлашган шакллари ўрганишда тарихийлик, тизимлилик, қиёсий таҳлил каби методлардан оқилона ёндошилди. “Бундай методологик ёндашув хор ижодиётининг миллий илдизлари, бадий тамойиллари ва халқ муסיқаси билан уйғунлигини комплекс тарзда очиб беради”⁶. Шу билан бирга моқолани ёритишда архив ва кутубхона материаллари (Ўзбекистон Миллий кутубхонаси, консерватория архивлари), аудио-видео ёзувлар (архив концертлари ва замонавий хор ижролари), эмпирик маълумотлар (10 та эксперт интервьюси: дирижёрлар, хонандалар, муסיқашунослар) ва назарий адабиётлардан (мақом, халқ куйларининг ишланмалари, хор педагогикаси бўйича монография мавзуга

1 Abdullaev R. (2019). *O'zbekiston – Vatanim manim* (xor asari tahlili). Toshkent: Kompozitorlar uyushmasi nashri.
Ergashev A. (2022). *Navro'z qo'shig'i va uning xor ijrosidagi o'ziga xosliklari*. “Musiqqa madaniyati va zamon” ilmiy to'plam, №2.

2 Ergashev A. *Zamonaviy xor ishlanmalarida milliylik*. “Musiqqa madaniyati”, 2021, №2.

3 Ergashev A. *Zamonaviy xor ishlanmalarida milliylik*. “Musiqqa madaniyati”, 2021, №2.

4 Karimova M. *Milliylik falsafasi va san'at estetikasi*. Toshkent: Fan, 2015.

5 Ikromov A., Nazarov N. *Sovet davri xor ijodiyoti*. “Musiqqa san'ati”, 2012, №3.

6 Rashidov O. *O'zbek kompozitorlik ijodida polifoniya*. Toshkent: San'at, 2017.

оид тадқиқот ва илмий мақолалардан)¹ етарлича фойдаланилди. Айниқса, Совет давридаги ва мустақиллик йилларидаги хор ижро ва репертуаридаги эстетик ва бадиий ўзгаришларни солиштиришда қиёсий таҳлил асос бўлди².

NATIJALAR (РЕЗУЛЬТАТЫ/RESULTS)

Натижалар шуни кўрсатадики, хор санъатида миллийлик фалсафаси халқнинг маънавий бирлигини, эстетик қадриятларини ва маданий ўзлигини бадиий ифода воситалари орқали намоён этади. Шу асосда айтиш мумкинки, хор ижодиётида миллийлик фалсафасини ўрганиш нафақат мусиқий таҳлил, балки фалсафий, эстетик ва маданий контекстда ҳам муҳим аҳамиятга эга. Ушбу мақола ўзбек хор санъатининг назарий асосларини бойитади, унинг бадиий моҳиятини очиқ беради ва миллий ўзликни англаш жараёнига илмий ҳисса қўшади. Шу билан бирга хор ижодиётида миллийлик фалсафасининг шаклланиши халқ мусиқаси ва замонавий композиторлик ижодиёти синтезида намоён бўлиб, тадқиқот методикаси миллийликни фалсафий, эстетик ва педагогик нуқтаи назардан систематик таълил қилиш имконини беради. Зеро, хор санъати миллий руҳни англаш, педагогик жараёнларда уларни қўллаш ва замонавий ижро амалиётига татбиқ этиш бўйича илмий ва амалий асос бўлиб хизмат қилади.

Хор ижодиётида миллийлик фалсафаси нафақат эстетик ва бадиий, балки педагогик нуқтаи назардан ҳам систематик тарзда таҳлил қилиниб, замонавий ижро амалиётида қўлланиши мумкин. Натижада у миллийлик ва хор ижодиёти ўртасидаги уйғунликни чуқур илмий асосда кўрсатади ва кейинги мақолалар учун методологик пойдевор яратади. Шу билан бирга, хор ижодиётида миллийлик фалсафасини систематик таҳлил қилиш имконини беради ва илмий-амалий ҳамда маънавий жиҳатдан хор санъатини ривожлантиришга хизмат қилади. Бу эса, нафақат илмий янгилик, балки педагогик амалиёт учун ҳам асосий тавсия ва йўналишларни белгилайди.

MUHOKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ/DISCUSSION)

Мақоланинг мақсади - хор санъатида миллийлик фалсафасининг шаклланишини, унинг тарихий илдизлари ва замонавий ижро амалиётидаги ифодасини илмий асосда аниқлашдан иборат бўлган. Шу мақсадда хор ижодиёти ва халқ мусиқаси, шунингдек, хор педагогикаси ва замонавий композиторлик ижодиёти бўйича мавжуд бўлган илмий тадқиқотларни тизимли ўрганишга қаратилганлиги билан алоҳида ажралиб туради.

Ўзбекистон хор ижодиёти миллий маданиятнинг ажралмас қисми бўлиб, халқимизнинг эстетик ва маънавий қадриятларини, тарихий тажрибасини акс эттиради. Хор санъатида миллийлик фалсафаси уч асосий йўналишда намоён

1 Umarov B., Abdullayev R. *Xor pedagogikasi va milliylik*. Toshkent: Ijod, 2019.

2 Zokirov D. *O'zbek xalq kuylarining xor ishlanmalari*. Samarqand: Ma'naviyat, 2021.

бўлади: биринчидан, халқ куй ва мақом элементларининг полифоник ишланмаларга мослаштирилиши; иккинчидан, замонавий композиторлик технологиялари орқали миллий оҳангдорликни сақлаш; учинчидан, педагогик жараёнларда миллийлик концепциясини ўқувчиларга етказиш¹ шулар жумласидандир.

ХУЛОСА

Ўзбекистон хор ижодиётида миллийлик фалсафасини ўрганиш натижалари шуни кўрсатдики, хор санъати нафақат бадий, балки эстетик ва педагогик жиҳатдан миллий руҳни ифодалаш воситасидир. Тадқиқотнинг чекланганликлари орасида Ўзбекистон буюдидаги хор ансамбллари билан чекланган маълумотлар ва айрим халқ куйларининг ёзма манбалари мавжуд эмаслиги муҳим аъамият касб этади. Шу сабабли, келгусида миллийлик фалсафасини хор ижодиётининг бошқа ҳудуд ва ансамбллари асосида ўрганиш, халқ куйларининг ёзма ва аудио-видео манбаларини кенг таҳлил қилиш ва педагогик жараёнда миллийлик концепциясини самарали етказиш бўйича тадқиқотлар олиб бориш тавсия этилади. Шунингдек, миллий мотивлар асосида янги хор ишланмаларини яратиш, педагогик жараёнда миллийликни тарғиб қилиш, хор ансамблларида халқ мусиқаси ва замонавий технологиялар уйғунлигини ривожлантиришга қаратилган илмий семинар ва машғулотлар ташкил этиш мақсадга мувофиқдир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Бурҳонов М. Ўзбекистон хор ижодиёти ва миллийлик. Тошкент: Санъат, 2008.
2. Қодиров Ф. Ўзбек хор маданиятининг тараққиёт босқичлари. Тошкент: Санъат, 2008.
3. Икромов А., Назаров Н. Совет даври хор ижодиёти. “Мусиқа санъати”, 2012, №3.
4. Каримова М. Миллийлик фалсафаси ва санъат эстетикаси. Тошкент: Фан, 2015.
5. Юдаков С. Хор асарларида халқ оҳанглари. Тошкент: Ижод, 2015.
6. Рашидов О. Ўзбек композиторлик ижодида полифония. Тошкент: Санъат, 2017.
7. Эргашев А. Замонавий хор ишланмаларида миллийлик. “Мусиқа маданияти”, 2021, №2.

1 Burhonov M. *O'zbekiston xor ijodiyoti va milliylik*. Toshkent: San'at, 2008.